

Vekoslav Grmič za življenje brez strahu

Franci Pivec*

1.02 Pregledni znanstveni članek
UDK 141.32:929Grmič V.

Franci Pivec: Vekoslav Grmič za življenje brez strahu. Časopis za zgodovino in narodopisje, Maribor 87=52(2016), 4, str. 85–95

Vekoslav Grmič se je odločil za duhovništvo kot človek z življenjsko izkušnjo, ki hoče prispevati k duhovni prenovi po kataklizmi II. svetovne vojne, pri čemer je bil deležen pomembne podpore škofa Držečnika. Pri doktorskem študiju je opravil raziskavo o teološki vsebini strahu v eksistencializmu in razkril vrsto vidikov, ki so bili novost tako za teologijo kot za filozofijo. Nesporno je branil stališče vere, v kateri je strah pred Bogom v popolnosti presežen z ljubeznijo do Boga, česar eksistencializem ne more ponuditi. Jezusovo sporočilo »Ne bojte se!« je izhodišče za razumevanje in uveljavljanje svobode, čemur je Grmič v povezavi z usmeritvami II. Vatikanskega koncila posvetil svoje življenjsko delo.

Ključne besede: Vekoslav Grmič, strah, eksistencializem, svoboda, novi liberalizem

1.02 Review Article
UDC 141.32:929Grmič V.

Franci Pivec: Vekoslav Grmič for Life without Fear. Review for History and Ethnography, Maribor 87=52(2016), 4, pp. 85–95

Vekoslav Grmič chose to become a priest and this was his life choice in order to be able to help with the spiritual renewal after World War II cataclysm, and bishop Držečnik supported his endeavours. While writing his doctoral thesis he prepared a study on theological content of fear in existentialism, and he revealed numerous points that were new for theology as well as for philosophy. Without a doubt he defended the religious point of view, which says that the fear of God is in perfection exceeded by the love for God, and which cannot be given by existentialism. Jesus' message "Do not be afraid!" is the starting point for understanding and asserting freedom and Vekoslav Grmič,

* Mag. Franci Pivec, Kersnikova 13, 2000 Maribor, Slovenija, franci.pivec@izum.si

while using the Second Vatican Council directions, dedicated his life and work to this message.

Key words: Vekoslav Grmič, fear, existentialism, freedom, neoliberalism

ODLOČITEV ZA DUHOVNIŠTVO

Grmičevo šolanje je prekinila vojna: po šestih razredih mariborske klasične gimnazije pred vojno je maturiral pri dvaindvajsetih leta 1945 na Ptuju. Vmes je bil na prisilnem delu in nato še mobiliziran v nemško vojsko. Za študij teologije in duhovniški poklic se je odločil s polno zrelostjo, ko je že opravljal redno službo na radgonski občini (Grandovec, 2003). Zanesljivo ni šlo za ustrežljivost do želja domačih, ampak za pozitiven vzor pomembnih intelektualcev iz njegovega slovenjegoriškega okolja, potemtakem za visoke cilje in ambicije. »Spoznal sem, da bom lahko za (to) duhovno prenavo domovine največ storil, če bom postal duhovnik, čeprav mi je bilo jasno, da zaradi prezirljivega odnosa do vere in duhovništva, ki se je tedaj že kazal, to ne bo lahko« (PeneP, 2010). To stremljenje je razvidno iz vsega njegovega kasnejšega delovanja.

Imel je srečo, da je takoj naletel na svetovljana dr. Držečnika, ki ga je naravnost presenetljivo opogumljal na vseh njegovih življenjskih prelomnicah: jezuitsko semenišče v Ljubljani, novomašniško posvečenje, akademska kariera, stik z II. Vatikanskim koncilom, umestitev za pomožnega škofa, vodnje Mohorjeve družbe (Reher, 2014). Razumel je Grmičevo potrebo, da bi po grozoviti vojni na novo premislil preveč samoumevna prepričanja zunaj in znotraj vere, ki jo je kasneje ubesedil po Dorothee Sölle: »Kaj tedaj lahko rečemo o Bogu – ‘po vsem tem’? Rečemo lahko, da je s trpečimi, ne pa s krvniki in gledalci. Da so ga v plinski celici umorili. Da mu ni mogel nihče pomagati, ker mu nismo mi pomagali. Da moramo govoriti o njegovem trpljenju in ne o njegovi moči. Da je pri žrtvah nasilja in ne pri tistih, ki se izživljajo v nasilju ... Začeti moramo o Bogu govoriti natančneje, tako da se pokaže v božji govorici smisel našega življenja in ne gospodstvo nad našim življenjem v govorici o Bogu« (Grmič, 1986, 14, 15).

Za natančnejše pogovarjanje o Bogu slovenske razmere v prvih desetletjih po vojni niso bile ugodne. Odbojnosti in neposluha vladajočega režima sploh nima smisla omenjati. Epohalne koncilske poslanice so sicer močno razširile polje svobodnega opredeljevanja, ampak pri nas so se verniki, še bolj pa cerkveni vrh, hitro ustrašili ponujene svobode (Grmič, isto 110). Strah je bil pri njih vraščen v temeljno dojetje vere. O tem res velja brati dr. Franceta Rodeta: »Kakšen je slovenski Bog? V predstavi mnogih ima morda še vedno poteze mirnega, pravičnega in modrega cesarja Franca Jožefa I. Naš Bog ljubi

red in disciplino. Bog, ki pazi na natančno izpolnitev vseh predpisov. Enooko bitje, ki-vse-vidi-in-vse-ve-greh-se-delati-ne-sme ... Naš Bog nerad odpušča. Da bi tako nekritično in zastonj odpuščal, kot Kristus grešnici, o tem ni govora ... Tudi poteze Boga, ki živi v slovenski narodni podzavesti, bo treba očistiti, če hočemo, da bo narod dospel do zrelostne vere« (Rode, 1971).

DISERTACIJA O STRAHU

Mora Bog res vzbujati strah? Je res, da »ako ni pekla, ni tudi nebes«? Grmič se je lotil študija strahu, takrat (in danes!) zelo nenavadne teme za slovenske teologe, humaniste in družboslovce. Profesorji Janžekovič, Trstenjak, Cajnkar, Miklavčič in Fabijan so mu nudili zanesljivo duhovno in znanstveno oporo in ta tema je postala torišče, na katerem se je izkazal z doktorsko disertacijo (Grmič, 1961) in habilitacijskim spisom (Grmič, 1962).

V slovenskem jeziku uporabljamo enoten izraz strah za dva pojava, ki sta v nemškem jeziku poimenovana vsak zase:

- Furcht, kar je čustvena reakcija, ki se nanaša na dejansko ogroženost, prihajajočo od zunaj, ter
- Angst, kar je čustveno stanje vpričo neke splošne in nedoločene ogroženosti, ki prihaja od znotraj (Glassner, 1999).

Tisto, kar vzbuja strah, je lahko narava, človek, vse skupaj ali Bog. Vernega človeka zasleduje strah zaradi:

- negotovosti in naključnosti življenja, pred čemer se zateka k božji milosti;
- razdvojenosti duha in telesa, ki jo premaguje z vero v vstajenje;
- spoznavne negotovosti, iz katere izhaja potreba po prerokih in učiteljih, da pojasnijo razodetje;
- etične negotovosti, ker ne znamo ločiti med dobrim in zlim, kar pa se bo razrešilo v posmrtnem življenju, ko bo vladalo zgolj dobro;
- zveličavne negotovosti, »zakaj mnogo je poklicanih, ali malo izvoljenih«.

Razlikujemo »suženjski strah (*timor servilis*) in sinovski strah (*timor filialis*). Prvi je strah pred kaznijo (obsodbo), ki jo Bog naloži zaradi greha. Suženjski zato, ker sužnji ubogajo le iz strahu pred kaznijo, sploh pa v primeru, ko bi grešnik še grešil, če bi ne bilo grožnje kazni. Drugi je strah pred izgubo božje naklonjenosti, podobno izgubi starševske naklonjenosti. »Po Tridentinskem koncilu velja zveličavni strah, ki je združen z upanjem kot takim (in) je v pretežni meri *timor servilis*« (Grmič, 1961, 34).

Metafizični strah zasleduje tudi ateiste, ki se posledično prekomerno ukvarjajo z zavarovanjem lastnega življenja, a več ko je varnosti, več je strahu

(Svendsen, 2008,13). Izbirajo med *carpe diem* in progresom v prepričanju, da slednji obeta večno življenje. Ker spoznavne negotovosti ne more reševati z razodetjem, se ateist sklicuje na dvom, ki pa je sam po sebi izvor nezaupanja vase in pogloblja strah. Za ateista ni greha in ne spovedi, je pa namesto tega razširjena psihoterapija (Grmič, isto, 41). V »Strahu pred svobodo« je Erich Fromm razkril mehanizem strahu pri človeku, ki se je izvil izpod plašča vere, potem pa se ga poloti tesnoba izgubljenosti (Fromm, 1942).

Strah je v eksistencializmu odločilen dejavnik človeškega življenja, zato ni presenetljivo, da se je Grmič posvetil njegovemu proučevanju. Presenetljivo pa je, da je moral pri tem v Sloveniji orati ledino, saj v petdesetih razen Janžekoviča in morda Ušeničnika o tem ni nihče vedel kaj dosti. Grmič se je med prvimi lotil

- Kierkegaardove knjige *Der Begriff der Angst*, kjer razkriva, da je predmet tesnobe nič, premagljiva pa je le z vero, na podlagi katere Abraham Izaka ni umoril, ampak ga je daroval;
- Wustove *Ungewissheit und Wagnis*, po kateri *Securitate Aeterna* in premoč nad strahom prinaša šele vera v doseženi absolutni modrosti;
- Marcelovega dela *Être et avoir*, kjer vera premaguje dvome, negotovost in strah, vendar se človek giblje po robu nihilizma, in če »ugasne luč razuma« in hodi v temi iracionalnih sil, se prav tako ne bo nikdar znebil negotovosti, dvomov in strahov, če tudi se bo še tako oklepal Boga;
- Jaspersove *Existenzphilosophie*, po kateri praznoverje povzroča namišljene strahove, strah pred peklom pa je za verujoče šifra za globoke eksistenčne motive in izraža prebujenega človeka, medtem ko premagovanje strahu z zanikanjem pekla vodi zgolj v površnost;
- Heideggerjeve knjige *Sein und Zeit*, kjer je strah izraz zaskrbljenosti za naše bivanje, za našo prihodnost in nas zadržuje v vsakdanjosti, preplavljeni z oskrbovanjem in skrbstvom;
- Sartrove *L'Être et le néant*, po kateri človek beži pred lastno svobodo, ker ga je strah odgovornosti zase, in čeprav ne verjame v Boga, živi v strahu pred njim.

Z analizo strahu je Grmič preizkušal razmerje med teologijo in v tistem času najbolj razširjeno miselno strujo v zahodnem svetu. Nobenega dvoma ni, da je na strani vere in išče nedoslednosti eksistencializma, kar odraža njegov sklep: »Eksistencializem, kolikor je nekaj negativnega, bo prenehal privlačevati takrat, ko se bo človek znebil pretirane negotovosti in boleznega strahu« (Grmič, isto, 139). Sicer pa v tistem trenutku še misli: »Strah lahko človeka zdrami, da se tem bolj oklene Boga, nagiba ga lahko k življenju po veri in tako preide ob milostni pomoči vedno bolj v ljubezen do Boga« (Grmič, isto, 123). Ampak že tukaj je jasno, da je njegova izbira ljubezen do Boga, kar potrjuje

citata iz Pavlovega pisma Rimljanom, s katerim je sklenil doktorski spis: »Kdo nas bo ločil od ljubezni Kristusove? Nadloga ali stiska ali preganjanje; ali lakota in nagota ali nevarnost ali moč? Kakor je zapisano: zaradi tebe nas moré ves dan, imeli so nas za klavne ovce. Toda v vsem tem zmagujemo po njem, ki nas je izgubil. Zakaj prepričan sem, da nas ne smrt ne življenje ne angeli ne poglavarstva ne sedanost ne prihodnost ne moči ne visokost ne globokost ne kaka druga stvar ne bo mogla ločiti od ljubezni božje, ki je v Kristusu Jezusu, Gospodu našem« (Rimlj 8, 35–39). Sv. Pavel izhaja iz Jezusovega temeljnega sporočila »Ne bojte se!«, za katerega Alain Badiou (1997) v interpretaciji Pavlovih spisov ugotavlja, da ni moglo biti bolj subverzivne ideje v Rimskem imperiju, ki je temeljil na strahu. Njegovo smer je nadaljeval Sv. Avguštin, ki je svojo kritiko imperija zgradil na spoznanju, da država, zasnovana na negativnih temeljih strahu, ne more služiti zdravemu skupnemu življenju, pač pa sproža nenehne vojne, teror in smrt. Zoperstavil mu je svoje »božje mesto, ki vzpostavlja drugačno politiko, ki se ne zanaša na strah pred smrtjo in na nasilno vladanje, pač pa spodbuja ljudi s politiko vstajenja, politiko ljubezni, ki presega meje časa in prostora s svojim prizadevanjem za *summum bonum*.« (Bell, 2007, 79). Toda skušnjava vladanja s pomočjo strahu je bila vselej velika, »zato so institucionalne religije močno poudarjale sankcije moralnih norm v onostranstvu in v strahu pred večnimi kaznimi gledale najpomembnejši motiv za moralno življenje. Vse to pa je prav tako utrjevalo moč in oblast verskih institucij« (Grmič, 1986, 111).

TEMA STRAHU V NADALJNJEM DELU

Grmič v nadaljnjem opusu nima več besedil, ki bi se izrecno ukvarjala s strahom, vendar bi bila opustitev te raziskave, v katero je vložil toliko erudicije, v neskladju z njegovim sistematičnim delovanjem. Mislim, da si je prišel na jasno, za kako usoden pojav gre in se je posvetil iskanju načinov njegovega premagovanja. Čeprav so poslej v ospredju druge kategorije – dialog, ekumenizem, osvoboditev, morala in etika, humanizem, ateizem, mir, globalizacija ... je po mojem mnenju v ozadju vedno tudi vprašanje strahu. Predvsem je razvil zelo poglobljen koncept vere, ki ga natančno povzema Avguštin Lah: »Vero je vedno znova opredeljeval kot dinamično dogajanje, kot hojo za Bogom, kot iskanje Boga. Verovati pomeni biti na poti kakor Abraham, kakor izvoljeno ljudstvo itd. Zato ateist, nevernik, ni toliko tisti, ki zanika obstoj Boga, ampak tisti, ki ga ne išče ... Vera je način bivanja in ne nekaj, kar bi zaposlovalo le en del človekovih zmožnosti, razum ali čustva, ali se nanašalo le na moralo. Vera se končno preverja v ljubezni, saj je 'ljubezen konec koncev najzanesljivejše merilo pravovernosti' ... vodi ter spodbuja k odgovornosti

za reševanje zemeljskih nalog in k zavzemanju za ustvarjanje za človeka vrednih razmer ... v tisti razsežnosti, v kateri so jo marksistični in drugi nazori oz. predstavniki teh nazorov izpodbijali in razvrednotili. Tega pa ni delal na polemično apologetski način, temveč z dialoško kritično metodo. Ni kazal na nevzdržnost in zmotnost drugih nazorov in pogledov, temveč je opozarjal na skupne točke in na morebitne razsežnosti tega, kar pri drugih predstavlja izziv za krščansko vero ali bi v krščanskem verovanju lahko bili dopolnilo za druge« (Lah, 2006, 9).

»Strah je lahko 'diktator časa', ki lahko z njegovim izkrivljanjem povzroči posledice, destruktivne za svobodo in dostojanstvo ljudi, pa tudi za njihova življenja sama. Obenem je strah tisti dejavnik, ki povzroča nedemokratske procese in občutja. Strah je tat, ki krade posameznikove možnosti za uresničenje njegovih potencialov, ker sesa njihove energije ter uničuje in sprevrta institucije političnega predstavnštva. Strah žre dušo demokracije« (Podunavac, Keane, Sparks, 2008, 35). Hermann Göring je na zaslišanju v Nürnbergu razložil, kako je to preprosto: vse, kar je treba narediti, je, da ljudem podtakneš strah pred napadom sovražnika in obtožiš mirovnike, ker niso patrioti in izpostavljajo domovino nevarnosti. Ob poslušanju Eichmannovega zagovora je Hannah Arendt ugotovila, da je razširjanje strahu glavno orodje, ki se ga poslužujejo karieristi pri uveljavljanju svojih ambicij. (Arendt, 1994).

Danes res ne manjka poigravanja z vzroki posameznikovih in kolektivnih strahov, čemur mediji služijo s posebno naklonjenostjo: klimatske spremembe, borzni zlomi, lakota, pandemije, ekonomska kriza, prirojeni (pra)strahovi, eksistenčna ogroženost, ksenofobija itd. ... Izgubljajo se institucije, ki so posamezniku predstavljale zatočišča pred strahom: cerkev, razširjena družina, sindikati, socialna država itd. Strah je postal življenjska realnost in Paul Virilio svetuje, da se naučimo upravljati z njim. Če tega ne bomo uvideli, se bodo ljudje pred njim spet zatekli v fanatične ideologije: nacionalizem, rasizem, verski fanatizem, fašizem, komunizem ... (Virilio, 2012, 19).

Na neki čudni način se izpolnjujejo najbolj krute svetopisemske prerokbe: zrušenje Babilonskega stolpa (WTC), vesoljni potop s cunami in topljenjem večnega ledu, eksodus ljudi v čolnih in po kopnem, pekel z globalnim segrevanjem itd. Ne le da o vsem tem delimo globalno javno mnenje, ampak ob posredovanju multimedije delimo tudi globalne občutke. Z atomsko, informacijsko in genetsko bombo je postal strah neizogiben človeški habitat. »Mi smo danes v stanju okupacije tako v časovnem kot vojaškem pomenu besede: smo pod pritiskom permanentne okupacije. Ta okupacija nas umešča pod nadzorovanje, opazujejo nas, skenirajo nas in nas evalvirajo, razkrinkavajo nas in vse je vedno bolj razvidno, vedno bolj sprejemljivo kot nekakšna vera, kot usoda. Podrejanje napredku pomeni, da nenehno zaostajamo: na hitrem internetu, pri profilu na facebooku, v nabiralniku e-pošte. Stalno delamo

‘apdejte’, podvrženi smo vsakdanjemu mazohizmu in smo pod visoko napestostjo« (Virilio, isto, 47).

Strah je licemeren morilec: ne ubija, a tudi živeti ne pusti! Bushu se je zdelo, da bo najlaže opravičil iraško vojno z zagotovitvijo, da bodo sedaj ameriški otroci varno spali, vendar ga je Benjamin Barber hitro poučil: »Noben ameriški otrok se ne more počutiti varnega v svoji postelji, dokler se tudi otroci v Karachiju ali Bagdadu ne počutijo varne. Evropejci se ne bodo v nedogled širokoustili s svojimi svobodami, če ostajajo ljudje v drugih delih sveta zapostavljeni in ponižani« (Barber, 2004, 19–20). Ampak ljudje so hudo kratkega spomina, zato si znova in znova priredijo nepojmljive grozote. Judith Shklar (1989) je zagovornica »stranke spominjanja«, ki ima dve značilnosti:

- združuje ljudi, ki vedo, kaj je strah: revne, marginalizirane, izključene, brezdomce, sužnje, begunce ...
- zavrača ideologije nezaustavljivega napredka, perfekcionističnih utopij, malikovanja uma, normativistične obsedenosti ...

Zavzema se za »osvoboditev od strahu«, pri čemer so uveljavljene najvišje vrednote liberalizma, ki so neuresničljive, če ljudje trepetajo in klečijo pred gospodarji. Hoče »odprti liberalizem« oz. »liberalizem permanentnih manjšin«. Hoče preprečiti strah pred samovoljnimi, nepričakovanimi, nepotrebniimi, nedopustnimi nasilnimi ravnanji, ki jih izvajajo vojaške, paravojaške in policijske sile kateregakoli režima. Bori se s strahom pred tem strahom, ki ljudi deformira in paralizira celo takrat, ko niso neposredno ogroženi, kar jih pripravi na gnile kompromise, odstopanje od svobodnega delovanja in izražanja, na avtocenzuro mišljenja ter končno na izgubo same kategorije svobode in na apatijo. In potem zavladajo nasilnost, licemernost, snobizem, izdajalstvo, mizantropija in druge oblike potenciranja strahu.

Za Grmiča je bila pravica do svobode temeljna in je zato od »svoje« Cerkve pričakoval, da »prisluhne znamenjem časa in resno jemlje pojave, kot so: pluralizem mišljenja, pluralizem oblik verskega življenja, pluralizem oblik združevanja v skupnosti, občestva, ki je v njih poudarek na soodgovornosti vseh članov, ker imajo v njih vsi člani vpogled v delovanje skupnosti, kjer je duhovniška služba ena od mnogih, ki so prav tako pomembne, kjer se uveljavlja načelo zbornosti znotraj skupine in relativne avtonomije v razmerju do drugih skupin, do Cerkve« (Grmič, 1979, 92). Podajal se je v tvegana iskanja s teologijo križa, teologijo upanja, teologijo sveta, politično teologijo, teologijo osvoboditve, teologijo dela, teologijo dialoga, teologijo verovanja kot osebnega izkustva Boga. Za razliko od drugih »progresistov« med slovenskimi teologi, ki so se sicer tudi pogovarjali z marksisti, vendar niso zaupali v njihovo dobronamernost (Truhlar, Rode, Perko, Koncilija, Stres, Križnik), je bil Grmič prepričan, da je oblastna ideologija dovolj odprta za dialog, kar je

sklepal na podlagi Kardeljevega zagotovila iz »Smeri razvoja ...«, da »religija ni nikakršna ovira za enakopravno vključevanje človeka – vernika v socialistično življenje družbe« (Ramšak, 2014, 1029). S »socialistično teologijo« je želel premostiti prepad med ljudmi zaradi različnega svetovnega nazora, kar bi odpravilo strah, izvirajoč iz nezaupanja med njimi, potenciranega tako na oblastni kot na cerkveni strani. Zato je ostro protestiral proti članku Ivica Račana v Delu, da je cilj socialističnega samoupravljanja osvoboditev ljudi iz krempljev vere (Grmič, 1977, 72–73).

DANDANAŠNJI STRAHOVI

Nekoč sva se v radijskem pogovoru povsem strinjala, da je slovenska politika večinoma razpeta med dva pristopa, od katerih eden ljudi spodbuja in osvobaja, drugi pa jih zastrašuje in zatira. Strah je priročen ne le za hudobne, ampak tudi za lene voditelje, ker ga ni težko sprožiti, potem pa sam od sebe narašča kot snežna kepa, ki na koncu vse pokoplje pod seboj. Pa ne gre zgolj za politiko: švedski politolog Holger Heide (2007) dokazuje:

- da strah priklene človeka na kapital;
- da je strukturni strah posledica kolektivne travme, ki je zraščena s kapitalizmom in se v njem nenehno obnavlja ter krepi;
- da je strukturni strah danes bolj vsiljiv kot kdaj koli doslej.

»Človek v neoliberalizmu živi v razmerah ekonomske diktature, ki pa ji ne zna opredeliti pravega centra moči. Živi z občutkom neprestane ogroženosti, vendar ne ve, od kod in od koga prihaja ... In katere so te grožnje? V prvi vrsti strah pred izgubo družbene veljave kot posledice 'deklasiranja' ali kar izbrisa. Naslednji je strah pred zapuščenostjo in osamljenostjo. Šele nato sledi strah pred nasilnostjo v odprtih prostorih«. Bernhard Heinzlmaier (2016, 20) je v katoliškem časopisu Die Tagespost to svojo misel razvil v smer, ki je blizu Grmičevim pogledom: »Zastrašen človek je vedno oportunist in nikoli upornik. Je brez poguma, le pasivni izvrševalec navodil. Iz svojega mučnega položaja se hoče rešiti s ponižnostjo in prilagodljivostjo, ne pa z nasprotovanjem. Zastrašen človek s svojo strategijo obvladovanja strahu s prilagajanjem je nevarnost za demokracijo, ker je pozabil na odpor, če se ga je sploh kdaj zavedal, zato občuduje in podpira vulgarno nasilništvo in populizem.« Potrebujemo politike, kakršen je bil Roosevelt, ki je v Veliki krizi opogumljal ljudi, naj se osvobodijo strahu, in jim zagotavljal, da jim bo država stala ob strani. »Današnja država pa že dolgo ni več na strani ljudstva, ampak služi biznisu« ter je »zgolj komunikacijski stroj, velikanska PR-agencija z eno samo nalogo, da neznosne razmere prikazuje v rožnatih barvah«.

Kot je zapisal Zygmunt Bauman: »Strah je zagotovo najbolj poguben demon, ki se je ugnezdil v odprtih družbah našega časa. Ogroženost naše sedanjosti in negotovost naše prihodnosti pa je tisto, kar rojeva in redi najbolj grozne in neznosne strahove. Ta ogroženost in negotovost izvira iz občutka nemoči: ničesar več ne obvladujemo, ne sami zase in ne kot skupnost« (Bauman, 2005, 18).

VIRI

- Arendt, Hannah (1994). *Eichmann in Jerusalem*. New York: Penguin.
- Badiou, Alain (1997). *Saint Paul. La fondation de l'universalisme*. Paris: PUF
- Barber, Benjamin (2004). *Gazeta Wyborcza*, 24, 6/12, 2004.
- Bauman, Zygmunt (2005). *The Demons of an Open Society. Ralph Miliband Lecture, 20/10 2005*, London: LSE. Natisnjeno tudi v: W. Schinkel (ur.) *Globalization and the State. Sociological Perspectives in the State of the State*. Houndsmills: Palgrave MacMillan, 106–120.
- Bell, M. Daniel (2007). *The politics of Fear and the Gospel of Life. Journal for Cultural and Religious Theory*, 8/2. 55–80.
- Fromm, Erich (1942). *Fear of Freedom*. New York: Farrar&Rinehart.
- Glassner, Barry (1999). *The Culture of Fear*. New York: Basic Books
- Grandovec, Helena (2003). *Zgodbe iz življenja. Zbornik ob 80-letnici škofa Grmiča. – Znamenja*, 34.
- Grmič, Vekoslav (1961). *Teološka vsebina strahu v eksistencializmu*. Ljubljana: Teološka fakulteta (tipkopis).
- Grmič, Vekoslav (1962). *Osnove teologije strahu v evangelijih*. V: S. Cajnkar (ur.) *Zbornik razprav Teološke fakultete v Ljubljani*. Ljubljana: Teološka fakulteta.
- Grmič, Vekoslav (1977). *Socializem in religija. Znamenje*, 7, 1.
- Grmič, Vekoslav (1979). *Resnica iz ljubezni*. Ljubljana: Zadruga katoliških duhovnikov.
- Grmič, Vekoslav (1986). *V duhu dialoga*. Ljubljana: DZS, str. 14. 15.
- Heide, Holger (2007). *Angst und Kapital*. V: Sergio Bologna in dr. (ur.) *Selbstorganisation. Transformationsprozesse von Arbeit und soziale Widerstand im neoliberalen Kapitalismus*. Berlin: Die Buchmacherei.
- Heinzlmaier, Bernhard (2016). *Da hat er Angst und wird »geschmeidig«*. Intervju Anne Sophie Hofmeister. *Die Tagespost*, 26. marec 2016, str. 20.
- Huxel, Kirsten (2005). *Das Phänomen Angst. Eine Studie zur theologischen Anthropologie*. *Neue Zeitschrift für Systematische Theologie und Religionsphilosophie*, 47, 1, 35–57.
- Lah, Avguštin (2006). *Vekoslav Grmič: teolog, profesor in škof, ki je ustvarjal, da bi vse, posebno teologija bila v službi človeka. Bogoslovni vestnik*, 66, 1.
- PeneP (2010). *Škof, ki nikoli ni imel škofije. Vestnik 33, Vestnikov mesečnik pen*, str. 8.

Podunavac, Milan, John Keane, Chris Sparks (2008). *Politika i strah*. Zagreb: Politička kultura.

Ramšak, Jure (2014). Katoliška levica in marksizem v Sloveniji po II. Vatikanskem koncilu: ideološka kontaminacija in njene politične posledice. *Acta Histriae*, 22, 4.

Reher, Srečko (2014). *Ob 90-letnici teologa in humanista škofa Vekoslava Grmiča. Ateistični zbornik* (e-vir) Maribor: ZAS (<http://www.ateisti.si>)

Rode, France (1971). Krščanska zrelost. *Znamenje*, 1, str. 99.

Shklar, Judith (1989). The Liberalism of Fear. V: Nancy Rosenblum (ur.) *Liberalism and the Moral Life*. Cambridge: Harvard University Press.

Svendsen, Lars (2008). *A Philosophy of Fear*. London: Reaction Books.

Thielicke, Helmuth (1959). Theologische Dimensionen der Angst. V: W. Bitter (ur.) *Angst und Schuld in theologischer und psychotherapeutischer Sicht*. Stuttgart: Klett Verlag.

Virilio, Paul (2012). *The Administration of Fear*. Boston: The MIT Press.

VEKOSLAV GRMIČ FOR LIFE WITHOUT FEAR

Summary

The bishop Maksimilijan Držečnik played an important role in the life of Vekoslav Grmič. He was his mentor at the Ljubljana seminary, he conferred holy orders on him, he introduced him to academic career, together they participated the Vatican Council, Držečnik appointed him as a vice bishop, and entrusted him to be in charge of the Mohorjeva družba publishing house. He was definitely also connected with the choice of the avid and demanding theme for his doctoral thesis, in which Grmič researched theological theme of fear in existentialism. He found very inclined mentors among his theology professors, such as Trstenjak, Cajnkar, Miklavčič, Fabjan. Before Grmič, only a few in Slovenia actually studied the existentialist philosophers, the only exceptions being the work by Sartre and Heidegger. He defended the religious point of view as written in the Letters of Paul, originating in Jesus' message "Do not be afraid!", which was according to the Roman Empire conditions very liberating. He leant on Augustine's "City of God" which is not based on fear of death and violent ruling, but it encourages people with symbols of resurrection, love and striving for *summum bonum*. Theology distinguishes between "slave fear" of (God's) punishment and filial fear of losing (God's) affection. The metaphysical fear chases also the atheists, who are consequently overdoing with protecting their own life; but more protection means more fear. Love and freedom are the central categories of Grmič's thoughts and actions, but it is evident that he achieved them through studying fear. He does not impose his findings in an apologetic way, but with using a dialogical critical method. Fear can easily become a dictator of time that is exchanging freedom, and it can be a thief, who is stealing people's chance for self-realisation. Listening to Eichmann's defence, Hannah Arendt discovered that spreading fear is the main tool used by careerists to fulfil their ambitions. Fear occupies the society with justifying permanent supervision, scanning and evaluating each individual. Fear is a hypocritical murderer: he does not kill, but he does not allow living either. Liberalism, which is according to its definition liberation from fear, turned into "neoliberalism", which implants the fear of losing social status and forces people into cowardly opportunism. By doing so, it undermines democracy based on an independently defined individual.

VEKOSLAV GRMIČ FÜR EIN LEBEN OHNE ANGST

Zusammenfassung

Eine große Rolle im Leben von Vekoslav Grmič spielte der Bischof Maksimiljan Držečnik, der sein Mentor in dem Ljubljanaer/Laibacher Priesterseminar war, er weihte ihn als Neupriester ein, führte ihn in die Akademikerkarriere ein, nahm ihn als Begleiter zum Vatikanischen Konzil mit, teilte ihn als Vize-Bischof zu, und vertraute ihm die Leitung des Hermagoras Verlags. Er ist auch mit der Wahl des brennenden und anspruchsvollen Themas seiner Doktorarbeit verbunden. In seiner Doktorarbeit recherchierte Grmič die theologischen Inhalte der Angst in Existentialismus und für dieses Thema fand er unter seinen Theologie-Professoren sehr wohlgesinnte Mentoren: Trstenjak, Cajnkar, Miklavčič, Fabjan. Vor Grmič haben in Slowenien nur wenige die existentialistischen Philosophen, mit Ausnahme von Sartre und Heidegger, detailliert studiert. Grmič verteidigte den religiösen Standpunkt, der in den Paulusbriefen niedergeschrieben ist und auf Worten Jesu „Fürchtet Euch nicht!“ basiert; die Worte Jesu wirkten im Römischen Imperium sehr befreiend. Er lehnt sich an Augustinus „Gottesstaat“, der nicht mit Todesangst und gewaltigem Regieren droht, sondern die Menschen mit Symbolen der Auferstehung, der Liebe und mit Bemühungen für *summum bonum* motiviert. Die Theologie unterscheidet zwischen der „knechtlichen Furcht“ (*timor servilis*) vor (Gottes-)Strafe und kindlicher Angst (*timor fillialis*) vor dem Verlust der (göttlichen) Zuneigung. Die metaphysische Angst verfolgt auch die Atheisten, die sich übermäßig mit dem Beschützen des eigenen Lebens beschäftigen, denn je mehr Schutz desto mehr Angst. Die Liebe und Freiheit sind zwei Kategorien, die im Mittelpunkt vom Grmičs Denken und Handeln stehen, wobei uns klar wird, dass das Studium der Angst ihn dazu brachte. Seine Erkenntnisse vermittelt er nicht auf eine apologetische Weise, sondern mit einer dialogisch-kritischer Methode. Die Angst wird schnell zum Diktator der Zeit, der die Freiheit einschränkt, und sie kann auch ein Dieb sein, der den Menschen ihre Selbstverwirklichung raubt. Beim Analysieren der Verteidigung von Eichmann stellte Hannah Arendt fest, dass die Angstverbreitung eine der wichtigsten Waffen ist, die die Karrieristen für Erreichung ihrer Zwecke benutzen. Die Angst lähmt die Gesellschaft, indem sie die ständige Kontrolle, das Scannen und Evaluieren von jedermann befürwortet. Die Angst ist ein heuchlerischer Mörder: sie tötet nicht, sie lässt aber auch nicht leben. Der Liberalismus, der sich nach Definition um die Befreiung vor Angst bemüht, verdrehte sich in ein „Neoliberalismus“, der dem Menschen die Angst vor dem Verlust der sozialen Stellung einredet und zwingt ihn zu einem feigen Opportunismus, womit er die Demokratie, deren Basis die unabhängige Bestimmung jedes Individuums ist, herabwürdigt.